

MAKSIM GASPARI, SLOVENSKA MARIJA, OLJE NA PLATNU, PRED 2. SVETOVNO VOJNO, ZASEBNA LAST/ *BLAZ VERBIC/SEM*

Upodabljavec narodopisne dediščine

V Slovenskem etnografskem muzeju (SEM) si lahko do konca oktobra ogledate razstavo *Maksim Gaspari: Ustvarjene podobe naroda*

Na ogled je več kot 120 slik iz več kot 33 javnih in zasebnih zbirk, risbe, razglednice ter predmeti z motiviko šeg in navad, čebelarstva ter drugih motivov, ki jih je slikar Maksim Gaspari (1883–1980) črpal iz slovenske narodopisne dediščine.

Priča ljudskega izročila

Rdeča nit Gasparijevega likovnega izraza je bilo beleženje izginjajočih podob podeželskega življenja slovenskega naroda, ki ga je študijsko raziskoval in premišljeno umetniško dopolnjeval. Umetnikova izbira motivov je povezana tudi z njegovim delom v Etnografskem muzeju, kjer je dobrih dvajset let (1928–1948) deloval kot restavrator in risar ter bil tako v neposrednem stiku z muzejskimi etnografskimi zbirkami. V muzeju pridobljena znanja je v različnih zvrsteh svoje likovne ustvarjalnosti uporabljal za interpretacijo etnografske dediščine, so ob predstavitvi zapisali v SEM.

Razstava je razdeljena na štiri tematske sklope, kar se odraža tudi v barvi razstavnih prostorov: belo-modrem, rdečem, zlatem in srebrnem. V njih so predstavljeni umetnikovi življenjski mejniki, dialog med muzejskimi predmeti in njegovimi risbami, slike z motiviko verskih in mitoloških korenin naroda ter simbolov slovenstva; sledijo leto, letni časi in prazniki, čebelarski motivi, ples in glasba ter upodobitve oseb z roba družbe. Razstavno pripoved zaokrožajo predmeti vizualne množične kulture z Gasparijevimi motivi in pester nabor razglednic, ki jih je ustvaril.

Vsem dobro znane razglednice

Prav razstava Razglednice Maksima Gasparija bo spomladi še dopolnila véliko Gasparijevo razstavo. SEM bo na njej predstavil novo muzejsko pridobitev, od sorodnikov zbiratelja Marjana Marinška odkupljeno eno najpopolnejših zbirk Gasparijevih razglednic na Slovenskem, ki obsega okoli 500 primerkov. Razglednice – nekatere unikatne, izvirne risbe ali akvareli, ki jih je umetnik namenil sorodnikom in prijateljem, večinoma pa tiskane – bodo predstavljene po vsebinskih sklopih, kakor jih je zasnoval zbiratelj.

»NIKOLI MI NI BILO ŽAL, DA SEM SE ODLOČIL ZA SLIKARJA. BITI SLOVENSKI SLIKAR JE ZAME NAJLEPŠI POKLIC NA SVETU.«

Gaspari, imenovan tudi »poet kmečkega izročila«, je sicer največji pomen svojega slikarstva, izstopajočega prav po svoji narodopisni motiviki, videl v »tipizaciji našega narodnega življenja«. Prof. dr. Niko Kuret, ki je svoje Praznično leto Slovencev opremil izključno z Gasparijevimi ilustracijami, je v njegovem opusu prepoznaval »idealizirani svet z malce prikrojeno folkloro«. Vsekakor je delo Maksima Gasparija »več kot pol stoletja sooblikovalo množični likovni okus Slovencev, hkrati pa tudi njihov svojevrstni odnos do posameznih sestavin lastne dediščine in narodne zavesti. Pripomoglo je k določitvi sestavin za oblikovanje narodove istovetnosti ter vplivalo na njihovo rabo in utrjevanje za potrebe notranje in zunanje razpoznavnosti,« so zapisali v SEM.

Najlepši poklic, a s slanim priokusom

Priljubljeni slikar je v pogovoru z Janezom Kajzerjem ob svoji 95-letnici dejal: »Nikoli mi ni bilo žal, da sem bil ljubljenec širokih ljudskih množic. Nikoli mi ni bilo žal, da sem se odločil za slikarja. Biti slovenski slikar je zame najlepši poklic na svetu.« Čeprav je ob isti priložnosti povedal tudi: »Moja prva uspešna slika je bil 'slanik', zato je moje življenje imelo večkrat slan priokus,« in spomnil na težke življenjske razmere, v katerih je začenjal svojo umetniško pot.

Seveda je za Gasparija usodni akvarel ribe slanika, ki ga je leta 1899 (1900?) kot trgovski pomočnik v kamniški trgovini Janeza Murnika narisal za boljšo prodajo svežih rib, na tokratni razstavi v SEM predstavljen kot prvi eksponat. V izložbi je plakat opazil redni obiskovalec trgovine, veterinarski inšpektor Josip Nikolaj Sadnikar (1863–1952), zbiratelj umetnin, in takoj prepoznal slikarski talent. Sadnikar je postal Gasparijev prvi učitelj narodopisja, mecen in vseživljenjski prijatelj. Gaspari je po njem prevzel načelo: »Zakaj bi iskali daleč v svetu, zakaj ne bi raje izkoristili predvsem tega, kar nam je blizu in kar je za našo umetnost največje bogastvo – domačo folkloro?« Sadnikar ga je podpiral tudi med študijem na Dunaju, kjer se je dejavno vključil v Umetnostni klub Vesna. Leta 1903 so ga tam ustanovili bivši učenci ljubljanske umetno obrtne šole, slovenski in sprva tudi hrvaški študenti. Ob Gaspariju še Saša Šantel, Gvido Birolla, Svitoslav Peruzzi, Hinko Smrekar, Fran Tratnik, Tomislav Krizman, Ivan Meštrović, Mirko Rački idr. Na razstavi med drugim izvemo, da je klub Vesna leta 1904 založil in izdal 36.000 razglednic, med njimi tri motive iz Gasparijeve serije Slovensko dekle.

Iz naroda – za narod

Vodilno misel delovanja vesnanov »Iz naroda – za narod« je za naslov svoje izčrpne in obsežne monografije o »ljudskem umetniku« izbral njegov največji sodobni raziskovalec in promotor Robert Kužnik, Studio Zibka, ki je za svoje dolgoletno delo, posvečeno Gaspariju, novembra prejel Murkovo listino, strokovno nagrado, ki jo podeljuje Slovensko etnološko društvo. Bogato dokumentirana knjiga s številnimi reprodukcijami umetnikovih del, v kateri je mogoče prebrati te in številne druge podrobnosti o njegovem življenju in ustvarjanju, je spodbudila pripravo dolgoletnemu sodelavcu etnografskega muzeja posvečene razstave in ponudila dragocena izhodišča za njeno pripravo. Sprva je bila načrtovana ob 140. obletnici umetnikovega rojstva leta 2023, a je bila zaradi sočasne 100. obletnice



KNJIGA ROBERTA KUŽNIKA, MAKSIM GASPARI. IZ NARODA ZA NAROD./ *R. K.*

SEM za eno leto zamaknjena in je na ogled zdaj. Avtorica in kustodinja razstave dr. Bojana Rogelj Škafar jo je pripravila v sodelovanju s strokovnim sodelavcem Robertom Kužnikom, za arhitekturno in oblikovno zasnovo so poskrbeli Miran Mohar, Studio Ploca, zanj Hana Marisa Mohar in Frane Stančić.

Naš ljudski narodorisec

Med drugim bodo v SEM vse leto na ogled tudi znamenite Gasparijeve Slovenske narodne jaslice, ki so leta 1919, ko jih je ustvaril, vzbujale različne odzive. Ob njih seveda številne Gasparijeve upodobitve slovenske Marije, zavetnice našega naroda, pogosto odete v prepoznavno slovenska oblačila. Mnenja o tem, ali je Gaspari ustvarjal idealizirane podobe ali odslikaval stvarne, so deljena, ob časovnem odmiku je treba upoštevati tudi dejstvo, da je bila etnologija še v razvoju, ko se je Gaspari začel posvečati narodorisju, kakor je njegovo delo z izrazom Inje Jugovec Smerdel v govoru ob odprtju razstave označil prof. dr. Janez Bogataj. Zanimivo je, da se je prav Gaspari po naročilu Zveze prijateljev mladine leta 1952 kot umetnik lotil likovne podobe iz Sovjetske zveze uvoženega dedka Mraza. Poslovenil ga je v Kožuharja s polhovko na glavi, pipo v ustih in cekarjem v rokah, kot ga pri njem, opremljenega z drugačnimi, krščanskimi simboli, zasledimo že leta 1911.

Širšemu krogu manj znane so njegove upodobitve znamenitih prijateljev in sopotnikov – Ivana Cankarja, Hinka Smrekarja, Gvidona Birolle, Ivana Meštrovića, Rudolfa Maistra, Riharda Jakopiča, Božidarja Jakca – pa tudi Franceta Prešerna, ki ga je v več deset različicah naslikal na osnovi pogovorov z ljudmi, ki so ga srečevali. Prav o Gasparijevih upodobitvah Prešerna bosta na spremljevalnem dogodku razstave 8. februarja spregovorila dr. Bojana Rogelj Škafar in Robert Kužnik.

TADEJA PETROVČIČ JERINA
tadeja.petrovčič.jerina@druzina.si

»Mnogokrat smo bili v preteklosti Gaspariju krivični – morda prav zato, ker nam je bil tako domač, da smo ga razumeli in na prvi pogled spoznali. V tem je pač kanec stare kranjske godrnjavosti. Toda čas bo pravično presodil njegovo ceno ter mu odkazal tudi mesto, ki mu v slovenski umetnosti gre. Zgodilo se bo, da bodo nekoč njegove slike edina verna priča ljudskega izročila. In to bo njegovo pomembnost dvigalo v vedno višji meri, čim večja bo časovna odmaknjenost.« (Dr. Anica Cevc, 1953, katalog ob razstavi v Narodni galeriji ob sedemdesetletnici rojstva M. G.)